

Szabó Lőrinc finn fordításai

„Finnország jutott eszembe és Kangas Helena: talán oda mehetnék, ha jobb világ lesz. Nem akarok Magyarországon élni. Nekem jóvátétellel tartoznak, s azt ugyan várhatom!” – írja *Naplójában* Szabó Lőrinc élete talán legválságosabb pillanatában, 1945 júniusában.¹ A „nem akarok Magyarországon élni” fordulat az egész *Napló* alaphangját refrénszerűen jellemzi, rájátszva az elmélkedés elején felidézett Móricz Zsigmond átélte megaláztatásra: „S a Móricz Zsigmond esete is eszembe jutott: valahányszor Leányfaluból hozott a hajó Pest felé, mindig odanééztem a parti villára, amelynek első emeleti teraszán egy vagy két napig felügyelet alatt tartották... nem a teraszon, hanem bent, ő csak ki-kiállt oda, szellőzni, napozni... Húsz-huszonöt év alatt se halványodott bennem ez az átvett sérelem, az ő sebének fájdalma [...] És most itt vagyok én. Micsoda félreértés, micsoda sokéves üldözöttség, s milyen igaztalanul!”² Az akkor fogant regény, a *Légy jó mindhalálig!* Nyilas Misijének szavai visszhangzanak végig a Szabó Lőrinc-i szövegben. Ezt az utalást minden magyar olvasó első hallásra érti. De mit keres ebben a naplóban Finnország, ahol a költő sohasem járt, és ki lehet az ismeretlen finn asszony, akinek legfeljebb két levele volt megtalálható a költő hagyatékának jelentős részét őrző kéziratárban?³ Kangas Helena számomra is megmaradt évtizedeken át e két levél alapján megfogalmazható jegyzetszövegnek.⁴

Mindaddig, míg 1995-ben Ago Künnap professzor – dékán és a tartui egyetem finnugor tanszékének vezetője – valamint Pomozi Péter, az egyetem magyar lektora meg nem szervezték neves meghívott vendégek részvételével tanítványaik bemutatására-bemutatókozására az első magyar-baltikum konferenciájukat, és kértek, menjek, nézzem meg a mi miskolci egyetemünkön is tanuló hallgatóik⁵ teljesítményét, egyúttal pedig vállaljak valamilyen általam választott témájú előadást. Ekkor kezdtem áttekinteni Szabó Lőrinc finn kapcsolatait.⁶ Összeírtam az adatokat, tényeket, de a szöveg csakhamar elszabadult, és azóta a tanulmány – mintegy posztmodern módon – kezdte írni és folyamatosan átírni önmagát.⁷ A kezdetben filológiai adaléknak feltűnő adatközlés előbb korpéppé, majd poétikai összefüggések sejtelmévé bővíülhetett. A második tartui konferen-

¹ SZABÓ Lőrinc, *Napló, levelek, cikkek, vál., s. a. r., bev., jegyz. KABDEBŐ Lóránt, Bp., Szépirodalmi, 1974, 317; ismét közölve: SZABÓ Lőrinc, *Bírákhoz és barátokhoz (Napló és védőbeszéd 1945-ből)*, s. a. r., utószó, jegyz. KABDEBŐ Lóránt, Bp., Magvető, 1990, 93.*

² SZABÓ Lőrinc *naplójának idézett kiadásaiban*, 257, ill. 7.

³ MTA Könyvtára kéziratára, Ms 4682/78-79.

⁴ „Finn újságíró, Magyarországon is járt, magyarul is tudott; Turkuból, az Uusi Aura szerkesztőségéből írt 1944. július 12-én Szabó Lőrincnek, akiről Koskenniemivel beszélt, aki fordított egy Szabó Lőrinc-verset a Valvoja (a Magyar Csillaghoz hasonlítja) számára.” *A Napló* két kiadásában hasonlóan: 638; 355.

⁵ Ago Künnap professzorral, a tartui egyetem bölcsészettudományi karának akkori dékánjával oktató- és hallgatócserében állapodtunk meg első, 1995-ös ottjártam idején; egyezségünk azóta is eredményesen működik.

⁶ 1996. május 23-24-én, a *Magyarország és a Baltikum – kapcsolattörténet és kontrasztív kutatások* című konferencián Szabó Lőrinc finn fordításai címmel tartottam előadást. Ez volt jelen dolgozatom első változata.

⁷ Régi és új barátok segítettek a továbbiakban munkámat: Gerevich-Kopteff Éva, Lakatos Éva, Nagy Csaba, Nagy Judit, Szopori Nagy Lajos, Anu Nurk, Tolcsvai Nagy Gábor, Petmeki Áron, Kolla Mária és a Kangas Helena kilétét végül is felfedező Labádi Gizella.

ciára⁸ már egyenesen a Helena Kangasszal való közvetlen turkui találkozásról érkezhettek⁹... És ha vélhetem, hogy a találkozásoknak is van fátumuk: 1997 pünkösdhétfőjén találkozhattunk Turkuban és vehettem kézbe a költő Helenához írott levelét, amelyben arra a búcsú előtti pünkösdhétfőre emlékezik, amikor mindketten találkozhattak Alcsuton, Anna főhercegné vendégeként.¹⁰ A költő életrajzi körei keresztetették akkor egymást a szétszóródás előtt: egy titkos és egy remélt összetartozás. És léphettünk bele ezeknek a köröknek a világába ugyanazon az ünnepi napon mi, az eltűnt idő nyomában.

* * *

Az imígyen felidézhető 1942–1944-es éveket megelőző korábbi finn kapcsolatról Szabó Lőrinc esetében említést sem tudunk tenni. Hacsak nem idézek néhány lelkesült sort, amellyel Kodolányi János finnországi megérkezése után Helsinkiből köszöntötte egy lapon a költő családját: „Lőrincém, végre boldog vagyok! Isteni dolgokat látok, rengeteget tanulok. A jövő héten indulok az ország belsejébe [...] Ölel mindnyájakat Kodolányi 936, aug. 21.”¹¹ Talán neki is köszönhető lenne a költő utóbbi csodálata, majd vágyakozása? Avagy két hivatalos jellegű levelet is idézhetnék, amelyek – tudtommal – válaszatlanok maradtak, bárha talán felhívhatták a figyelmét valamiféle összetartozásra: az egyik felkérés finnugor himnusz megírására, a másik egy könyv jutányos áron való beszerzésére biztat az első finn háború idején.¹² A költő ugyan mindig is kerülte a hősi fogalmazást, a pate-

⁸ *A hungarológia 75 éve a Tartui Egyetemen; Hungarológia és esztológia az egyesülő Európában – 75 aastat hungaroloogiat Tartu Ülikoolis; Hungarologia ja esztologia ühinevas Euroopas*, Tartu, 1997. május 22–24. Az Avatud Eesti Fond és a Soros Alapítvány támogatásával rendezte Tõnu Seilenthal professzor és munkatársa, Anu Nurk.

⁹ Labádi Gizella látogatásunk után a hallottak alapján imígyen összegezte Helena Kangas életrajzát: „Helena Kangas (sz. 1910. június 10. Turku, lánykori neve: Helena Kulovaara) első férje, Einar Kangas halála után férjhez ment az ismert színházi rendezőhöz, Wilho Ilmarihoz (1888–1983), s ma Leena Ilmari néven él Turkuban. 1943 áprilisától a magyar állam újságíró-ösztöndíjasaként egy teljes évet töltött Magyarországon. Hazatérve a rangos Suomen Kuvalehti munkatársa lett – színes színházi kritikáira emlékeznek az olvasók –, majd nyugdíjba vonulása előtt néhány évig egy női lap főszerkesztőjeként dolgozott. Magyarországon sok helyütt megfordult, de legjobban a fővárosban érezte magát. A finn nagykövetség, illetve gyorsan növekvő ismeretségi körének segítségével, valamint jó fizetésnek és máig megőrzött fogékonyságának köszönhetően fel tudta térképezni a magyar kulturális és művészi élet aktuális problémáit. Az irodalom, a művészet nem egy nagy alakját meginterjúvolta, s ismereteiről, észrevételeiről a finn közönséget is tájékoztatta a turkui Uusi Aura vasárnapi leveleiben.” Lásd részletesebben: LABÁDI Gizella, *Helena Kangas, egy finn újságíró a háborús Budapesten*, Új Holnap, 1997. szeptember, 119–123.

¹⁰ A költőt a költő és drámaíró József Ferenc főherceg feleségéhez, Anna királyi hercegnőhöz kapcsoló életrajzi kapcsolatról, a *Tücsökzene* egyes verseiben a Korzáti-szerelem által ihletett versekbe fonódottságáról lásd SZABÓ Lőrinc *Vers és valóságának* 2. kötetében a *Nem és igen* című vershez adott magyarázatokat (Bp., Magvető, 1990, II, 485); valamint *Az összegezés ideje* című monográfiám (Bp., Szépirodalmi, 1980) 47. és 548–549., valamint a *Szabó Lőrinc hévízi versfűzetéről* írott ismertetésem 44–46. lapjain írottakat.

¹¹ Az MTA Könyvtára kéziratárában, Ms 4683/17.

¹² A Finnugor Kultúrbizottság Magyar Osztályának Szegeden 1940. január 8-án kelt levele, illetőleg a Magyar–Finn Társaság 1940. június 5-i sokszorosított levele (MTA Könyvtára kéziratára, Ms 4680/240; Ms 4684/42). A körlevél leírása a kötetről: „A finnek országáról, népéről, múltjáról, művelődési és gazdasági viszonyairól szóló 320 oldalas, 51 képpel és a legújabb határokat is feltüntető térképmelléklettel ellátott kötetet szerkesztett – a Magyar–Finn Társaság felkérésére és kiadásában – Társaságunk alelnöke dr. vitéz Nagy Iván kultuszminiszteri c. tanácsos »Finnország 1940« címmel. [...] Dr. vitéz Nagy Iván szerkesztő a magyar szakirodalomnak legkitűnőbbjeit szerezte meg a kötet munkatársaiul, akik közül a földrajztudós Teleki Pál gróf, Zsirai Miklós, Csekey István és Kogutowicz

tikus hangnemet, a körlevél hangütése mégis mintha előlegezné Szabó Lőrinc nem sokkal későbbi, a finneket méltató sorozatos megjegyzéseit: „Mindannyian csodálattal néztük azt a meg nem alkuvó küzdelmet, amelyet finn testvéreink 104 napon át folytattak dicsőséges csaták során át függetlenségükért és szabadságukért.”

Szabó Lőrinc 1942 végi vagy 1943 eleji finn fordításai tulajdonképpen – megnyitóságukat tekintve – elhanyagolhatónak mondhatók. Még a finn kultúra avatott közvetítői sem tudtak róluk, hiszen a költő reprezentatív műfordítás-gyűjteményébe se vette fel őket – nem is vehette utóbb, a háború után politikai okokból. A három Koskenniemi-fordítás ugyan egyszer, 1943-ban megjelent az Új Időkben.¹³

Sí-nyomok a hóban¹⁴

Hat pár sí-nyom keletnek; vissza csak
egyetlenegy.

Járőrbe indult, elment az a hat,
s öt ott veszett.

Melyik jött meg? S a többi hol van?
Ti tudjátok csak, tündöklő nyomok;

Károly egyetemi tanárok neveit emeljük ki elsősorban.” A könyv: *Finnország, a Magyar-Finn Társaság* kiadása, szerkesztette vitéz NAGY Iván, előszóval ellátta TASNÁDI NAGY András, a bevezető cikket írta gróf TELEKI Pál, [Bp.,] 1940, 287 l., 16 t., 1 térkép.

¹³ *Koskenniemi három verse – Szabó Lőrinc műfordításai –*, Új Idők, 1943. március 27, 13. sz., 368. A koptban: „Veiko [sic!] Antero Koskenniemi finn költő, 1885-ben született. Hazájában általában őt tekintik a legkiválóbb mai finn lírikusnak. Irodalmi és tudományos érdemei elismerésül a turkui egyetem tanárává nevezték ki. Országá megbízásából sokat utazik külföldön mint kultúrdiplomata; hagyatékában megmaradtak a versek finn szövegei, a nyersfordítások gépiratai, valamint a költő kéz- és gépirata (a harmadik vers kéziratának kivételével). A versek alá írva: *Fordította: Szabó Lőrinc*. MTA Könyvtára kéziratára, Ms 4666/28–38. A fordításokat Szabó Lőrinc autográf javítású gépiratai alapján közlöm. A versek a *Latuja lumessa* című kötetből valók, finn címük: *Latuja lumessa, Sotilaspoika, Utusi vuosi 1940*. A szövegeket Lauri Kettunen juttatta el a költőnek, ugyanis mellettük a boríték, amely „Ngs. Szabó Lőrinc író úrnak” címeze érkezett, „Feladó: Prof. Lauri Kettunen, Nagyboldogasszony-u 11–13.” (azaz az Eötvös-collegium). Sajnos a küldemény postai bélyegzőjének dátuma olvashatatlan. A finn nyersfordítást eddig nem sikerült nevesíteni. Rolla Margit a fordításról ezt írja majd utólag, Koskenniemi látogatását bevezető háromhasábos írásában, a *Magyar Nemzet* 1943. május 15-i számának 9. oldalán: „Ez a rendkívül érdekes arcú, finom mosolyú költő Finnország téli háborúja alatt arcvonalról arcvonalra utazott, éjt, nappalt töltött a katonák között s azután kiadta »Sí-nyomok a hóban« című hazaszeretettől égő gyönyörű verskötetét. (A kötet címversét, a Finnországból magammal hozott új háborús antológiából, egyik írónk magyarra is lefordította.)” 1944-ben pedig az egyiket *A kis katona* címmel az idős finnugrista professor, Zolnai Gyula is lefordítja, de fordításának publikálására a háborús események következtében nem kerülhetett sor, csak kéziratban őrződött meg; a fordítás öndátalása: „Almádi 944 XII/29 ágyúörgés közben ZGY” (MTA Könyvtára kéziratára, Ms 4156/44).

¹⁴ A kéziratban a „rajzotok” helyett még a „titkotok” szót formálgatja, majd kihúzza. Az „indult” kézíratos szövege a gépiratban és a publikációban is már rövid *u*-val szerepel. Az „eltűnik” és a „múló” a kéziratban és a gépiratban is hosszú *ü*-vel, illetőleg *ú*-val szerepel, csak a publikációban rövidülnek meg. A gépirat utolsó versszakának sorvégén autográf vessző szerepel, és az utolsó szót kézzel nagybetűsre változtatta a költő („Hazám”) – mindezek sem a kéziratban, sem a publikációban így szerepelnek.

egy hétig még itt lesz a néma hóban,
aztán eltűnik rajzotok.

Múló betűk, mesék a sí-nyomokban,
a tél haván...
Nem baj! Örök vagy, halhatatlan
vagy te, Hazám!

Katonafiú¹⁵

Tizenhat tavasszal a vállain
láttam indulni, szállani

az ellenség, a veszély fele.
Láttam, ragyogott az anyja szeme.

Húgai arcán láttam a pírt.
Száj panaszra egy se nyílt.

Nem nézett vissza a többiekre,
mikor belesíelt a szürkületbe,

nagy, könnyű húzásokkal úgy ment el, ahogy
előbb az iskolába szokott.

Ugy ment, ahogy egykor az apja ment,
tudva, a hívás mit jelent.

¹⁵ Az eredetivel ellentétes poétikai megoldás a harmadik és az ötödik versszak második sora. A finnben a harmadik és a kilencedik versszak második sorában, mindkét helyen azonosan szereplő szöveg („sanaa valituksen ma kuullut en.”) áll, első esetben pont után, nagy betűvel, új mondatként; másodsorra vessző után kisbetűvel kezdődően. A nyersfordítás már változtat ezen, első esetben, önálló mondatként ezt adja meg: „Egy sajnálkozó szót sem hallottam.”; másodsorra vessző után (de pontatlanul, minden sort – így ezt is – nagybetűvel kezdve) imígyen sugallja: „De nem hallottam egy sajnálkozó szót sem.” A fordítás kézirata ezt követné: először új mondatként, nagybetűvel, majd vessző utáni kisbetűvel: „de”. A gépirat és a folyóirat-publikáció visszaállítja a fordításkézirat első variánsát: az első sor végén a pontot, és az ezt követő új mondatot – de az ellentétes kötőszót (ragaszkodva a nyersfordításhoz) elhagyja. Az ötödik versszakot „s” kötőszóval indítaná a költő-fordító, de ezt már a kéziratban kihúzza. Az első versszak második sorában a kéziratban először (a nyersszöveg szavával) „indulni” szerepel, azután ezt áthúzza, fölé ír egy variáns („elmenni”), majd visszatér a gépiratban és a publikációban az „indulni” változathoz, véglegesítve azt. A nyolcadik versszak ravatal-leírásában a kéziratban először (a nyersfordítás szerint) „feküdt” szerepel, ezt áthúzza és megjelenik a végleges megoldás: „pihent”. A következő sor jelzői (fordítói kreációként) a kéziratban még „hideg, fekete” sorrendben állnak, utána cseréli fel: „fekete, hideg”-re. Az utolsó versszak első sora (a nyersfordítás szerint: „Amit Finnország földjének szabadsága megkövetel”) a kéziratban a törvénytmondó szöveget egy megszemélyesítéssel-megszólításos személyesebb változatba transzponálná: „Amit követelsz, finn szabadság.” – utóbb a gépirat és a publikálás visszaállítja a tárgyilagosabb hangnemű törvénytmondást: „Amit követel a finn szabadság”. Ékezesi változtatások: a harmadik és a kilencedik illetőleg az ötödik versszakban a kéz- és gépiratbeli ékezetet a publikálásból elmarad: „Hugai”, „hugai”, „huzásokkal”.

Aztán még egyszer láttam őt,
mikor tavasszal visszajött:

tizenhat tavasza pihent azon
a fekete, hideg ravatalon.

Az anyja, a húgai szeme sírt,
de száj panasza egy se nyílt.

Csak csendes imával áldotta a
fiatal hőst az otthona.

Amit követel a finn szabadság,
apák s fiúk mindig megadják.

1940 ujévére¹⁶

Ujév, ha síri bölcsődből kinézel
a világba, és szemed
borzongva küzd a szörnyü sötéttel,
vesd Északra tekinteted!

Ott, a tél hómezein csatázva,
kardjaival még csattog a fény
és az éj ostromtornyait árva
daczban töri a büszke remény.

Ott még égi erő az igazság,
ott még férfi a férfi, s a hit
tudja az istenek ősi parancsát:
a gonosz meg a gyáva bukik.

Ott látod utolsó órét állani
annak, mi érték, emberi üdv:
társtalan harcol mindazért, ami
a világ kincse mindenütt.

Ujév, ha bölcsődből szemeid
komor földünket bejárják,
tudd meg: Finnország érted is
vívja csatáját!

¹⁶ Az egyébként autográf javítású és ékezesű gépirat (közleményünk szövege) és az Új Idők-beli közlés egyetlen ékezesi eltérést mutat: az Új Időkben a címben, valamint az első és az utolsó sorkezdő szóban az *u* hosszú („Ujév”); a gépiraton egy autográf változtatás: „kincs a világnak” helyett: „a világ kincse”, ez marad a publikációban is.

A valaha Budapesten is többször megfordult, Tartuban évekig oktató finn nyelvészprofesszor, Lauri Kettunen¹⁷ verse fordításának publikálásáról nincs is tudomásom.¹⁸

Születésnap i köszöntő a szépség keresőjének

Szikra csapott ki valamikor
Isten szívéből, és ragyogva, égve
hullott alá a földi por
dobogni kezdő emberi szívébe:
a sár áthevült, a por szobra felkelt,
a szikra tette emberré az embert.

De megszületett a Rossz is, aki
gyülöl szépet, jót, fényt, varázst
s ki szeretné mindenütt oltani
azt a mennyei ragyogást.
Miért a rut, az árny, a becstelenség?
Hogy a lélek leküzdje s nemesedjék.

Ha tehát szived vágy emészti minden
szépségért és művészetért,
akkor szomjadban már közel az Isten,
s hogy fénylő hazádat elérd,
ő maga visz, óh szépség keresője,
– excelsior! – az ég utján, előre!

Ford.: Sz. L.

Mégis, amikor e téma felvezetésére készültem, irodalomtudományunk nagy öregjének, Németh G. Béla professzornak említvén témámat, megjegyezte – Szabó

¹⁷ Lauri Kettunen (1885–1963) nyelvész, a balti- finn nyelvek kutatója. 1919–1924 között a tartui egyetemen a balti- finn nyelvek professzora, 1925–1953 között a helsinki egyetemen tanít (1938 és 1953 között professzori rangban) észli nyelv és közeli rokonnyelvei témakörben. Finn–észti szótárt készített. Szépirodalmi munkássága: 1944-ben *Sotiva Suomi (Harcoló Finnország)* címmel verskötete jelent meg, 1945-ben magyar témájú regényt publikál *Tisza tulvii – Ilona, Ilona!* címmel. Magyarul megjelent könyve: *Finn évszázadok* (ford. KATONA Jenő, Bp., Könyv és Lapkiadó Rt., 1943). Budapesten többször, hosszabb ideig is tartózkodik, finn részről ő írja alá itt a Magyar–Finn Társaság és a Finnországi Néprokonsági Társaságok közötti együttműködési egyezményt, 1941. november 15-én ő tart a magyar rádióban a Kalevala napján előadást.

¹⁸ Lauri KETTUNEN, *Születésnap i köszöntő a szépség keresőjének*. A fordított vers finn címe: *Syntymäpäivä- vattervehdys eräälle kauneuden palvoajalle*. A fordítás géppel szignált gépirata (Ford.: Sz. L.) mellett a nyersfordítás idegen kéztől származó kézirata és a vers finn szövegének gépirata található: MTA Könyvtára kézirattára, Ms 4666/22–26. Ugyanitt egy hosszú Kettunen-vers magyar műfordítása: *Üdvözlét a finn lottának* [sic!]. A vers alcíme: *Luukkanen Fanny látogatása alkalmából, Budapesten, 1942*. (A nevezett személyiség [1882–1947] 1929 és 1944 között a Lotta Svärd szervezet központi vezetőségének elnöke, 1942. január 26-án részt vett a Gellért Szálló márványtermében tiszteletére rendezett nagygyűlésen; nevét a gépirat is, a nagygyűlésről tudósító hír is – Északi Rokonaink, 1942, 6, 109. oldalán – pontatlanul Luukkonen-ként írja.) A kisbetűs írógépen írott, fordítót nem jelölő gépirat valószínűleg mutatványként, a professzor-költő munkásságát és hazafias retorikáját ismertető került Szabó Lőrincchez (Ms 4666/27). A fordítást az autográf javítást nélkülöző gépirat alapján közlöm.

Lőrinc Koskenniemit is fordított. Csak utóbb gondolkoztam el, honnan is tudhatja, feltehetően ifjúkori olvasmányemlékként rögzülhetett benne. Rákérdésemre ő maga is ezt valószínűsítette. Íme a tanulság: ha egy mű – legyen az akár fordítás is – megszületik, része az irodalmi folytonosságnak. Benne létezik.

A fordítások története olyan jól ismertnek – már megvitatottnak – vélt hazai eseményekhez kapcsolódik, amelyeknek mégis másfajta távlatot adnak ezek a mozzanatok, amelyek egy élethalálharcát vívó nép horizontjáról tekintenek bele a mi közép-európai történelmünkbe. Csak filológia lenne? Bizonyíték: a filológia sohasem lehet: *csak*.

Véletlen szülötte a két költő magyar megszólaltatása: hiszen Szabó Lőrinc csak olyan nyelvekből szeretett fordítani, amelyeket ismert: latin, görög, német, francia, angol volt a sajátja – a többi irodalmakból nyersfordítás vagy közvetítő nyelv segítségével magyarított alkalmilag néhány esetben. De véletlen szülötte a két író tematikai megszólaltatása is. Kettunen születésnapjének kivételével mindegyik vers közvetlenül kapcsolódik a finn nép hősiek honvédő harcához.¹⁹ Szabó Lőrinc ugyanis saját személyében kategorikusan elzárkózott minden honvédő – és persze minden tágabb értelemben is politikai – verses megnyilvánulástól. Éppen e fordítások keletkezése előtt, 1942. november 22-én a lillafüredi írókonferencián az akkori miniszterelnök – Kállay Miklós – és Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök jelenlétében a következőket mondja:²⁰ „Úgy gondolom tehát, hogy elvileg a legtisztább esztétikai ideálokkal és a legbékésebb szándékkal sem áll ellentétben a háborús költészet létezése. Csak arra termett egyéniség, hit és ihlet kell hozzá; ez a kettő azonban [...] sajnos nem a tudatos embertől, nem az akarattól függ.” De ha a maga nevében elhárítólag nyilatkozik is, irodalomtörténetileg elfogadja a lehetőséget: „Tegnap idézték Stefan George példáját. Nagy példa, bár ennek is csak utólag derült ki a nagysága! Ilyen művek létrejöttéhez a belső egyéni – ha úgy tetszik, isteni, démoni – sugallat és parancs és a legszigorúbb művészi tisztaság kell. Az ilyen mű akkor sem vezércikk, akkor sem propagandatermék, ha kardot ránt benne a lélek, és ölni küld. A Türtaioszok és Petőfik is lehetnek szentek; a művészetben a kitűnő az, ami a vallásban a szent. A legszükségesebb egyéni hit nem árt a műnek, a tehetségnek.” A jelenben pedig éppen a finn példára utal: „Láttam a finn példán, a testvéri finn írók magatartásán, akikkel pár héttel ezelőtt a weimari költői napokon találkoztam, és akik már, sajnos, tudják, mit jelent a haza veszedelme. Talán éppen a szorongás, sőt a rettegés tette őket keményekké és bátrakká, talán az szólaltatta meg a szívüket.”

Szabó Lőrinc esztétaként bárha elismeri jogosultságát, alkotóként távol áll poétikájától az aktualizáló politikai tematika. Ezt megelőzően, 1940 őszén saját-ságos kísérletbe fogott: több hetes, -hónapos, már előháborús katonáskodásának emlékeiből – külön kötetterv céljával – a politikából tudatosan kiemelve, „a spröd anyagból” akart poézist csíholni. Megtapasztalhatta: mégis milyen politikai visszatetszést és támadásokat váltott ki – háború előtt jobbról, utána balról (alig győzte utóbb a jobboldali támadásokat idézni a baloldali támadások kivédé-

¹⁹ A Kettunen-vers pedig feltehetően a Koskenniemi-versekhez kapcsolódik, hiszen őbenne vélték honfitársai a szépség keresőjét: „Ilyen világosan és tisztán a szépség még nem tükröződött a mi költészetünkben” – írta róla az Uusi Suomi; ezt idézi Rolla Margit már említett Magyar Nemzet-beli bemutató cikkében.

²⁰ Szabó Lőrinc beszédének szövegét közölte a *Harminchat év: Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944)*, Bp., Magvető, 1989. jegyzetében, 681–686.

sére²¹). Szinte egyetlen aktualizáló nemzeti tematikájú verse, *Az Ipoly ünnepén* című is egy elesett pillanat elemzése: anyja meghatottságát figyeli a régi ismerős táj visszacsatolásának alkalmakor: azt figyeli – meghatottan –, mások hogyan élik meg a meghatottságot. Mintha műfordításban figyelné-tanulmányozná mások megnyilvánulásait. Az esztéta elismerését a műfordító érzékeny figyelme követi.

Mint Lillafüreden említette, George költészetét *utóbb* beteljesedő jóslatként minősíti²² – annak ellenére, hogy az első háborús vereség és az azt követő megalázottság megrendültségében új rendről álmódó George élete utolsó napjaiban személy szerint nem vállalta a harmincas évek elején *azt* az új birodalmat.²³

Sokkal egyértelműbb a finn költőkre figyelő fordító megnyilvánulása. Nem egyszerű jóslatok beteljesülését vélheti megfogalmazottnak, hanem egy nemrég függetlenné vált nép heroikus függetlenségi harcának poétikai tudatosodását követheti.

A korábbi alig-érdeklődés tulajdonképpen a Lillafüreden is megemlégett weimari költői napokon (1942. október 7–11.)²⁴ emelkedik megértéssé. Hazatérte után

²¹ Lásd SZABÓ Lőrinc, *Bírákhoz és barátokhoz: Napló és védőbeszéd 1945-ből*, s. a. r., utószó, jegyz. KABDEBŐ Lóránt, Bp., Magvető, 1990.

²² SZABÓ Lőrinc, *Stefan George és az új Németország*, Magyarország, 1940. június 28.; újraközölve: *Magyar sors és Fehér szarvas: Válogatott prózai írások*, szerk. BOGNÁR József, Bp., Magyar Fórum, 1994, 109–110. – „Kevésell azután, hogy 1918-ban összeroppant a Német Birodalom, a legnagyobb német költő, a Rajna-vidéken élő Stefan George, a főpapi és királyi szellemű, különleges nyelvű és óriási nevelőhatású lírikus, három meglepő költeményt írt és adott ki. Kettőt közülük fordításomban a Magyarország mai száma közöl.” A compiègne-i fegyverletétel alkalmából elégtétellel, kételyt is jelezve, mégis azonosulást feltételezve írja: „Hogy persze az esztéta George, aki nem politizált, in concreto és személy szerint Hitlerre gondolt-e, azt igen érdekes volna tudni. É tekintetben a versek túl korai, 1920–21-es dátuma nemigen engedélyez pozitív választ. Annál kísérteiesebb, hogy húsz év történelmi fejlődése szinte a költő hitéből, és moráljából nőtt ki, a valóság – a politika és a gazdaság új hőseinek hallatlan erőfeszítése révén – szinte egészen az ő eszmei követelményei szerint alakult. Stefan George 1933-ban halt meg.”

²³ Ugyanezt Szabó Lőrinc is tudta, sőt megírta korábbi, 1933-as Nyugat-beli nekrológiájában. Jelzi ugyan ott is, hogy a német költő egyes versei és (a George körébe tartozó Gundolf tanítványának) Goebbelsnek szövegei között „frappáns összefüggések”-et lehet találni, mégis elhatárolja Georgét a hitleri rezsimtől: „Hogy a költő hogyan képzelte ideáljai megvalósulását, azt már soha senki meg nem mondhatja [...] a költő maga nem fogadta el Hitlertől kinevezését az újjászervezett porosz költői akadémiába.” (Lásd részletesebben monográfiám második kötetében: *Útkeresés és különbeke*, Bp., Szépirodalmi, 1974, 285.)

²⁴ A Deutscher Dichtertag ekkori magyar résztvevője Szabó Lőrinc volt. Szabó Lőrinc „1942. IX. 14”-én Zilahi-Sebess Jenő miniszteri titkárnak írott intern beszámolóját a *Harminchat év* című, már idézett kötet jegyzeteiben közöltem, 674–680: „Az Europäische Schriftsteller-Vereinigung a birodalom kezdeményezésére tavaly jött létre, 1941 őszén tartotta első kongresszusát Weimarban. Akkor nem utazhattam ki, magyar részről Nyíró József barátom volt jelen. A vezetőség őt kérte fel magyar Sprecher-nek, képviselőnek, a megítisztelő megbízást azonban nem vállalhatta el, mert nem volt budapesti lakos és – mint mondta – mert nemigen ismeri irodalmi életünk belső dolgait. Engem ajánlott tehát maga helyett, így kerültem Ullein-Reviczky követ úrhoz és a külügyi sajtóosztály mindenképpen támogatta utazásomat. [...] Kiutazásom előtt Ullein-Reviczky Antal öccsellencsiájával és Ziegler Vilmos sajtóelőadó úrral volt megbeszélésem, [...] Az Egyesülés maga a mai Európa íróinak baráti egyesülete, szellemi köre kíván lenni, s tulajdonképpen még mindig a szervezés stádiumában van. Német hivatalos helyektől, legalább elvben, független; elnökét, Hans Carossát, igen nemes költőnek és rendkívül tiszteltetreméltó, komoly prózaírónak ismerem a műveiből, nagy és mély sikereit igazi írói kvalitásainak köszönheti; és igen okos, tiszta művész benyomását keltette bennem Carl Rothe, az Egyesülés főtitkára, aki csak négy-öt éve szerepel, mint író, akiről a legjobb kritikai véleményeket hallottam, s magam is a legjobb emberi véleményt formálhattam. Az ő személyiük általános megítélés szerint arra mutat, hogy az Egyesülés a jelen követelményeinek megértése mellett a tiszta szellemiséget kívánja szolgálni. Az Egyesülés alapszabályokban lefektetett célja a személyes érintkezés és találkozás előmozdítása az európai nemzetek írói közt, közös feladatok megtárgyalása és tisztázása az irodalom minden ágában és szakértői tanácsadás jogi és gazdasági kérdésekben.”

a Magyar Csillagban – a háború idején a magyar írókat szekértáborba gyűjtő folyóiratban – *Búcsú Weimartól* összefoglaló cím alatt²⁵ közölt sorozatában visszavisszatérnek a finn íródelegációról beleszótt lelkes reflexiók. „Finnek talán tizen is” jöttek ide, amul el az egyedül érkezett magyar költő. Itt találkozik a korábban Magyarországon is járt²⁶ „búbajos finn írónővel”, Maila Talvióval, „akinek rögtönzött szónoklata úgy meghatott tegnapelőtt a Wartburgban a Sängersaalban”. Erre később is visszatér emlékezésének már a *Repülőgépen* fogalmazott, majd itthon kiegészített részletében is: „A hangok, mondatok összekeveredtek, átnyúltak egymáson. Az asztal másik végéről Maila Talvio emelte poharát: – Auf unsere lieben ungarischen Verwandten...!” Itt ismerkedik meg az utóbb az írónővel egyidőben hazautazó Koskenniemi turkui egyetemi tanárral, aki „az Európai Írók egyik alelnöke, aki Farinellivel a tanácskozásokat vezette.” Jelenlétük felvillanyozza a költőt: „Milyen lelkes csoport voltak ezek a finnek, és hogy szeretnek bennünket, magyarokat” – írja a Magyar Csillagban, már idézett *Búcsú Weimartól* című sorozatában. Koskenniemi vezető szerepéről hazatérve már említett 'intern' beszámolójában is megemlékezik:²⁷ „Az Olaszországban időző, gyengélkedő Carossa helyett Koskenniemi finn költő és egyetemi tanár s eccellenza Farinelli elnökölt”.²⁸ Hogyne figyelt volna fel a Goethe-antológiát fordító Szabó Lőrinc Goethe finn monográfiájára.²⁹

Ekkortól kezd érdeklődni a finn költő versei iránt is. És érdeklődéssel kíséri a finn nép hősi háborúját.

Kapcsolatát a finn követtel egy Weimar utáni levélváltásuk dokumentálja.³⁰ Aarne Wuorimaa, Finnország rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere névjegyére kézzel írott sorokkal kéri a költő véleményét:

Sehr geehrter Herr Szabó,

Bezugnehmend auf unser Gespräch erlaube ich nun Ihnen meine Begrüßungsworte zum 6 Dezember in deutscher und ungarischer Sprache zu übersen-

²⁵ SZABÓ Lőrinc, *Búcsú Weimartól*, Magyar Csillag, 1942. december 1., II, 387–389; újraközölve: SZABÓ Lőrinc, *Magyar sors és Fehér szarvas*, i. m., 177–191.

²⁶ Maila Talvio 1937-ben járt Magyarországon, *A darvak* című regényének megjelenése alkalmából (fordította Faragó József, Athenaeum kiad.). Szopori Nagy Lajos szíves közlése.

²⁷ Szabó Lőrinc 1942. IX. 14-én Zilahi-Sebess Jenő miniszteri titkárnak írott, már idézett 'intern' beszámolójából: *Harminchat év*, i. m., 677.

²⁸ Ennek a konferenciának finn beszámolóját Mika Waltari írja meg, hasonló szellemben, legfeljebb csak abban különbözik, hogy önmaguk részvételét majdnem ugyanazokkal a szavakkal jellemzi, mint Szabó Lőrinc, de az egyetlen magyar résztvevő név nélküliesen szerepel csak nála egy felsorolásban. Koskenniemi szereplését ő is hangsúlyozza: „Tällä tavoin Suomen edustaja ja samalla kokouksen kunniavieras joutui juhlaivikon aikana olemaan keskeisenä henkilönä kokouksissa, ja hänen viisas, maltillinen runoilijanoilemuksensa ja tynnet sanansa olivat omiaan alusta alkaen luomaan tasapuolisuuden tunnetta läsnäolijain kesken.”; Maila Talvióval kapcsolatban ő is megemlíti a wartburgi kirándulást: „Hänen puheensa Wartburgiin tehdyn retken aikana jäi syvästi läsnäolleiden mieleen, niin että kuulin sitä myöhemminkin toisteltavan.” (Suomen Kuvalehti, 1942, 45. szám, november 7., 1386. lap.) [Nagy Judit fordításában: „Így Finnország képviselője, a találkozó díszvendége került az ünnepi hét üléseinek középpontjába, akinek bölcs, megfontolt költői egyénisége és nyugodt szavai kezdettől fogva az elfogulatlanság érzését keltezték a résztvevőkben.”; „Beszéde a wartburgi kiránduláson sokakat megfogott, később is többen idézték azt.”]

²⁹ „Gazdag tudományos munkásságából különösen a »Fiatall Goethe«-ről (»Nuori Goethe«) írt könyve tűnik ki, amely évekig tartó kutatómunka eredménye s Goethe fejlődését világítja meg. Most dolgozik a könyv második részén” – írja majd magyarországi látogatása előtt bemutató cikkében Rolla Margit a Magyar Nemzet már idézett számában.

³⁰ Az MTA Könyvtára kéziratárában, Ms 4688/75. és 77. szám alatt.

den mit der bitte freundlichst den ungarischen Text in eine schöne Form zu bringen.

Mit besten Dank im voraus
ihr sehr ergebener

Aarne Wuorimaa
Budapest, 27. 11. 42.

A december 6-i üdvözlő szavak a finn nemzeti ünnepre készültek, a függetlenség negyedszázados ünneplésére művészi műsorral összekötött fogadást adott a követ.³¹ Szabó Lőrinc válaszában fogalmazványát ismerjük:

Excellenz!

Beiliegend sende ich den ungarischen und deutschen Text Ihrer Begrüßungsworte zurück. Die Übersetzung war vollkommen gut und fehlerlos. Höchstens die Leichtigkeit ist es, worin die Änderungen dem Texte etwas zufügen konnten.

Mit besten Grüßen
ihr sehr ergebener

A Reggeli Magyarország³² és az Északi Rokonaink címmel antológiaként, folyóirat funkcióban megjelenő kiadvány is beszámol³³ az 1943. február 24-én a Tiszti Kaszinóban megrendezett finn katonaestről, ahol is finn költők háborús versei hangzottak el vitéz Somogyváry Gyula, Szabó Lőrinc és Vályi Nagy Géza fordításában. A szavalók között a költő akkor már végzős színinövendék leánya, Gáborjáni Klára is szerepelt. Itt hangozhattak el a Koskenniemi-fordítások is, amelyek ezt követően nemsokára, március 27-én az Új Időkben jelentek meg.³⁴

Az est után köszönő levelet is kap a műfordító-költő részvétele elismeréséért.³⁵

³¹ A Reggeli Magyarország 1942. december 8-i, keddi száma *A Kormányzó úr táviratot intézett a finn köztársasági elnökhöz* címmel emlékezik meg erről az eseményről is: „A finn nemzeti ünnep alkalmával Wuorimaa Aarne budapesti követ a finn követség palotájában fogadást adott, amelyen megjelent a budapesti diplomáciai testület és a magyar közelet sok kiválósága. A teán Eyssen Irén finn dalokat énekelt, Martey Johanna hegedűművész, Máday Sándorné zongorakísérete mellett finn szerzők műveiből adott elő.” A finn ünnep azért szorult háttérbe, mert december 6-a magyar nemzeti ünnep is volt, Horthy kormányzó neve napja.

³² A Reggeli Magyarország, Szabó Lőrinc munkaadó lapja 1943. február 26-i, pénteki számában, a 6. oldalon beszámol az estről: „*Finn katonaestr a Tiszti Kaszinóban*. A Magyar Katonai Írók Köre az Országos Tiszti Kaszinó dísztermében finn katonaeestet rendezett, amelyen megjelent Aarne Wuorimaa budapesti finn követ és meghatalmazott miniszter is. A műsoron a finn irodalom kiválóságainak műveit adták elő Dienes Andor, vitéz Somogyváry Gyula, Vályi Nagy Géza és Szabó Lőrinc fordításában. Vitéz Aggházy Kamill ezredes bevezető beszéde után Simonffy Margot, Garamszeghy Géczy Sándor, Dálnoki Veress Júlia, Szabó Klára adtak elő. Záróbeszédet vitéz Szinay Béla altábornagy mondott. Az előadás összekötő szövegét De Sgardelli Caesar írta és mondta el.”

³³ A hír az Északi Rokonaink 1943-as, 8-as számú kötetének 53. oldalán olvasható, a Reggeli Magyarországhoz hasonló szöveggel.

³⁴ *Koskenniemi három verse – Szabó Lőrinc műfordításai* –, Új Idők, i. h.

³⁵ A levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4684/85. A géppel írt levelek nélkülözik néhány magánhangzó ékezetét, a közlésben az ékezeteket kiírjuk.

Nagyságos
Gáborjáni Szabó Lőrinc író úrnak
a Magyar Katonai Írók Köre I. tagja.
Budapest.
II. Volkman-u. 8.

KEDVES BARÁTOM!

A Magyar Katonai Írók Köre elnöksége nevében hálásan köszönöm Neked, hogy „Finn katonaezt”-ünk színvonalát gyönyörű műfordításaiddal emelni voltál szíves s az est előkészítési munkáiban Körünk titkárát értékes tanácsaiddal támogattad.

Őszinte nagyrebecsüléssel köszönt

igaz híved

Budapest, 1943 évi február hó 26-án.

vitéz Szinay Béla
a Magyar Katonai Írók Köre elnöke

A költő korábbi jugoszláviai, majd bulgáriai utazása mintájára az 1943-as évre, Hankiss János professzor és államtitkár társaságában egy svéd- finn útra is felkészül. Erről először Hankiss János tudatja mint debreceni egyetemi tanár, az Egyetemi Francia Intézet igazgatója:³⁶

Kedves Barátom!

A tavalyi bulgár út mintájára ez év augusztus–szeptemberében a kultuszminisztérium finnországi és svédországi városokba küld bennünket. Az úton való részvételre ezzel szeretettel fölkérlek. Fontos nemzeti missziónk lesz, a részleteket szóval.

Az út kb. 2–3 hétig tart. Előadásokat tartunk mind a két országban. Költségeinket a kultusz viseli.

Szeretettel várja válaszodat

s e levél igen *bizalmas* kezelését kéri igaz barátod:

D., 43. III. 11.

Hankiss János

Az utazás a Magyarországon járt kulturális delegáció látogatásának³⁷ viszonzása lenne. Erre a látogatásra célzott a Koskenniemi-fordításokat kísérő szövegében Szabó Lőrinc is: „Ország megbízásából sokat utazik külföldön, mint kultúr- dip-

³⁶ A levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4681/223.

³⁷ Ez a látogatás nemzetközi jelentőségű volt, az észti Eesti Sõna [Észti Szó] című újság 1943. március 6-i számában – szinte Hankiss professzor felkérő levelével egyidőben – *Soome kultuuritegelasi külastab Ungarit* címmel előre jelzi az eseményt: „Ungari valitsuse kutsel sõidab mais 10 Soome kultuuritegelast Ungarisse. Ungarisse sõidavad teiste seas Helsingi ülikooli rektor prof. Nevanlinna, kirjanikud Koskenniemi ja Arvi Kivimaa, geoloogiaprofessor Eskola. Samal ajal on Budapestis näitus, mis käsitleb soome-ungari hõimuküsimusi. Ungarlaste vastukülaskäik Soome toimum septembris.” (Anu Nurknak, a tartui egyetem tanamõjének szíves közlése.) [Nagy Judit fordításában: „Finn kulturális küldöttség látogat Magyarországra. A magyar kormány meghívására tíz finn kulturális személyiség utazik májusban Magyarországra. Magyarországra utaznak többek között professzor Nevanlinna, a Helsinki Egyetem rektora, Koskenniemi és Arvi Kivimaa írók és Eskola, a geológia professzora. A látogatással egyidőben finn és magyar nemzeti kérdésekkel foglalkozó kiállítást rendeznek Budapesten. A magyarok viszontlátogatására szeptemberben kerül sor.”]

lomata; tavasszal Budapestre várják." Május 14-én, pénteken reggel elindult Helsinkiből, majd pedig „a magyar királyi kultuszkormány még a múlt év őszén történt meghívásának eleget téve, szombaton délután a menetrendszerű bécsi gyorssal finn kulturális küldöttség érkezett Budapestre. A küldöttség vezetője V. A. Heiskanen, a helsinki tudományegyetem tudós geodézia tanára, tagjai pedig Rolf Nevanlinna, a helsinki egyetem rektora, Jussi Paatela, a helsinki műegyetem rektora, H. [sic!] A. Koskenniemi költő, a finn írók szövetségének elnöke, Eino Saari egyetemi tanár, B. Honkasalo helsinki egyetemi tanár, Aarno Turunen helsinki egyetemi tanár, L. A. Puntila kapitány, a finn művelődési alap megvalósítója, Arvi Kivimaa író, a helsinki Népszínház igazgatója és Timo Mikkilä zongoraművész. [...] A finn tudósok magyarországi tartózkodása alkalmával, melynek során Debrecenbe és Kolozsvárra is ellátogatnak, behatóan fogják tanulmányozni a magyar közoktatás, valamint a tudományos és művészeti élet legújabb eredményeit. A finn vendégek több mint egy hétre tervezett magyarországi tanulmányi látogatása bőséges alkalmat nyújt a magyar–finn kultúregyezmény alapján a finn–magyar szellemi együttműködés további baráti kifejlesztésére és elmélyítésére.”³⁸ A látogatás programjáról a lapok részletesen tudósítanak, majd hazatérésük után az MTI Helsinkiből megküldi az Uusi Suomi berlini tudósítójának Koskenniemitől hazatérőben kért nyilatkozatát:³⁹ „A tíznapos magyarországi látogatás a finn csoport tagjai számára tíz egymástkövető ünnepnap volt – mondotta a többi között.

Magyarország kormányzója és a magyar miniszterelnök hosszabb beszélgetéssel tüntette ki a csoport tagjait és a fogadtatás mindenhol a lehető legszívélyesebb volt. A finn csoport minden tagja hálás azért, hogy utunk nem végződött Budapesten, hanem tovább vezetett a keleti egyetemi városokba, ahol az ősi magyar kultúra még nagyobb bizonyító erővel tárult az utas elé, mint a fővárosban. A magam részéről meglepett az a finn nyelvtudás, amely a többi között megnyilatkozott a finn vendégekhez intézett beszédekben is. Nem volt kisebb élmény az sem, amikor például egy kisebb faluban a magyar gyermek-énekkar tiszta finn nyelven elénekelte a finn himnuszt.

A háború természetesen ráveti árnyékát a magyar életre is, nagy vonalakban azonban azt a benyomást szerezhettem, hogy *Magyarország ebben a tekintetben érintetlenebb, mint a legtöbb európai ország* – fejezte be nyilatkozatát Koskenniemi, Finnország nemzeti költője.”

Koskenniemi előadásáról a többi között mind a Magyar Nemzet, mind a Reggeli Magyarország szerdai száma tudósít. A Magyar Nemzet a napi program főcímébe emeli a költőt: *Koskenniemi finn egyetemi tanár előadása*.⁴⁰ És ezzel az eseménnyel is kezdí a beszámolót: „A Magyar–finn társaság a Gellért Szálló Dunatermében hétfőn délután előadóestet rendezett, amelyen V. A. Koskenniemi turkui egyetemi tanár, a finnek legnagyobb élő költője, a finn írók szövetségének elnöke, »A költészet mint a finn szabadság előharcosa« címmel tartott előadást.” Az előadás lefolyásáról és tartalmáról a Reggeli Magyarország számol be részletesebben:⁴¹ „A Finn–Magyar Társaság előadóestjén megjelent Antal István nemzetvédelmi propaganda miniszter, Aarne Wuorimaa finn követ és Walter Horn ezredes,

³⁸ Reggeli Magyarország, 1943. május 16., 5.

³⁹ Magyar Nemzet, 1943. május 28., 6.

⁴⁰ Magyar Nemzet, 1943. május 19., 6.

⁴¹ *A finnek és a magyarok legerősebb közös jellemvonása a szabadságoágy. Kállay Miklós miniszterelnök kihallgatáson fogadta a finn kulturális bizottságot, Reggeli Magyarország, 1943. május 19., 5.*

katonai attasé. Nagy Emil ny. miniszter elnöki megnyitója után Zsirai Miklós egyetemi tanár finn nyelven üdvözölte a megjelent finn vendégeket." Az előadást imígyen ismerteti: „V. A. Koskenniemi előadásában párhuzamot vont a finn és a magyar költészet között. A két nemzet – hangoztatta – ma is ugyanazokért az eszmékért harcol és ugyanazt a kultúrát védelmezi a keleti veszedelemmel szemben. A finnek és a magyarok legerősebb közös jellemvonása az, hogy mindkét nemzetben rendkívül élénken él a szabadság vágya. Éppen ezért a két nép költészetében a szabadság állott az első helyen. A finn költők évszázadok során mindig a nemzet sorsdöntő pillanataiban emeltek szót a szabadság érdekében. A finn népi öntudat Magna Chartája a *Kalevala*. A magyar és a finn nép élete folytonos harc volt a pusztá létért. Ez a harc talált élénk visszhangra a két nép költészetében. Mind a két nép hallgatott költőinek szavára, mert úgy érezte, hogy a költők a népi felfogás kifejezői és a nép lelkületének adnak hangot.”

A hasonló – valószínűleg központi kommuniké alapján közölt – ismertetések után a sikert a Magyar Nemzet idézett tudósítása részletezi jellemzőbben: „Hosszantartó meleg tappsal fogadott előadásáért Nagy Emil elnök mondott köszönetet. Az előadóest hallgatósága rendkívül hosszan és melegen ünnepelte a finn költőt és egyetemi tanárt nagyszerű előadásáért.”

Szabó Lőrinc a Magyarországon járt finn íródelegáció prózaíró tagjával családilag is barátságot kötött, hazatérve Arvi Kivimaa azonnal köszönőlevéllel emlékezik budapesti napjaira.⁴²

Herrn Dichter
Lőrinc Szabó
Volkmannt utca 8.
Budapest

Helsinki-Munkkiniemi,
Tiilimäki 16.,
den 11. VI. 43

Lieber Herr Szabó,

glücklich aus unserer Reise nach Ihrer schönen Heimat zurückgekehrt habe ich endlich die Gelegenheit, Ihnen und Ihrer Frau Gemahlin für Ihre grosse Freundlichkeit herzlichst zu danken. Die sonnigen Nachmittagsstunden in Ihrem Heim sowie auch unser Zusammensein während des Theaterabends⁴³ gehören zu meinen kostbarsten Erinnerungen aus Ungarn, und ich habe auch an die hiesige Presse sagen können, wie tiefen Eindruck Ihre Persönlichkeit auf mich gemacht hat.

⁴² A levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4682/294.

⁴³ Mint Kivimaa sajtóbeszámolójában is megírja, Shakespeare *Julius Caesarjának* Németh Antal rendezte nemzeti színházi bemutatójára kísérte el Szabó Lőrinc a színházigazgató író. Az Áprily új fordításában hangzó felújítás ekkor friss eseménynek számít. Galamb Sándor Magyar Nemzet-beli ismertetésének elején éppen a történelmi tragédia aktuális kapcsolódásaira utal: „Világtörténelmi időkben világtörténelmi vonatkozású és jelentőségű tragédia! Históriai sorsfordulat idején egy kétezer évvel ezelőtt lepergett hasonló erejű átalakulást szemlélni, lehet-e ennél izgatóbb és érdekesebb művészi élmény? [...] Julius Caesar kitapintja a kor érverését. Merészen az élre szökken s kezébe ragadja a kormányzás gyeplőjét. De valahogy a módszerben elvétí a dolgot. Nagyon is körmösen nyúl a régi életformákhoz. Buknia kell. Azonban a szabadsághős, az idealista Brutus is hiába magyarázza a tömegnek, hogy miért merítette törét Caesarba. [...] A nép tombolva helyesel. Szobrot akar emelni a szabadítónak és azt kiabálja: Ó legyen Caesar!” A kritikus éppen a jelenetek példaerejének, történelmi megismételhetőségének sugallatát említi a rendezés érdeméért. (Magyar Nemzet, 1943. május 25., kedd, 5.)

Ich hoffe vom Herzen, dass Sie im August nach Finnland fahren werden. Es wird uns eine aufrichtige Freude sein, Sie und Ihre Reisekameraden hier empfangen zu dürfen.

Mit besten Grüßen und Wünschen
stets Ihr

Arvi Kivimaa

Majd a Suomen Kuvalehti magazinban *Lőrinc Szabó, eräs unkarilainen ja eurooppalainen* címmel portrét közöl a költőről.⁴⁴ A cikk eleje inkább az utazást követő publicisztika, a cikk körülbelül kétharmada vonatkozik a költőre: „Sangen voimakas kirjallinen mielipide koroittaa *Lőrinc Szabón* nykyisen Unkarin johtavaksi lyirikoksi; arvovaltainen kritiikki näkee hänessä suuren runoilijan. Jos runoilijan henkilöllisyys ja hänen työnsä edes jossakin määrin ovat samastettavia, tukee *Lőrinc Szabón* oma olemus mitä vakuuttavimmin hänen kirjalliseen toimintaansa kohdistuvaa arvostusta. Salamanterimaisen herkkä älyllinen valppaus, luotettava sydämellisyys ja miltei tiedemiesmäinen omantunnon tarkkuus ovat hallitsevia ominaisuuksia tässä kookkaassa, hiukan kumaraisessa mieheessä, joka aina on valmis hillityn tulisesti keskustelemaan nykyhetken kulttuurin pulmakysymyksistä. Szabó on unkarilainen, mutta myöskin eurooppalainen, hänen kääntäjänasteikkonsa on uskomattoman laaja, sillä se ulottuu Espanjasta pohjoismaihin ja Ranskasta Puolaan. Hän on tehnyt epätavallisia palveluksia maansa kulttuurielämälle yksinomaan lyriikan kääntäjänä; ja kuitenkin tämä tulkitsijan-toiminta on hänen työnsä toissijainen osa. Hänen omat kootut runonsa sisältävät seitsemän kokoelmaa, ja hänen uusimmista runoistaan kuvastuu läheltä elettynä nykyinen sota-aika. Sillä *Lőrinc Szabó* on rintamaupseerina ottanut osaa nykyiseen idänsotaretkeen, ja neljästäkymmenestä kolmesta ikävuodesta huolimatta hän edelleenkin on maansa puolustusvoimien palveluksessa.⁴⁵ Hänen suhtautumisessaan sotaan ei ole paatosta; hän tilittää tätä kokemusta nykyaikaisen hermoihmisen tavalla. Goethen koulua käyneenä humanistina hänellä on oma arvoporrastuksensa; siihen kuuluvat ne inhimilliset hyveet, jotka sodan tavattomissa koettelemuksissa näyttäytyvät kenties selvempinä kuin missään muualla.

Minulle henkilökohtaisesti liittyy Budapestin-muistikuvaa *Lőrinc Szabón* ja hänen kotinsa henki mitä läheisimmin. *Lőrinc Szabón* runoilijakoti sijaitsee Budapestin lumoavan vehmaassa periferiassa, korkealla. Miljoonakaupunki näkyy sinne kastarjain, pyökkien, tammien ja plataanien loppumattoman paljouden takaa auringon hehkuttamana, monimuotoisena korkokuvana. Isäntä on uhrannut vieraalleen koko iltapäivänsä. Hän lähtee vielä illaksi mukaan Unkarin Kansallisteatteriin, missä Antal Némethin ohjaama *Julius Caesar* saa juhlanan ensiesityksensä. Hyvään keskieurooppalaiseen tapaan vietämme näytännön väliajat ulkoilmassa; kuljemme keskustellen teatteritalon ympärillä, missä suurkaupungin liikenne humisee omaa taukoamatonta säveltään. *Lőrinc Szabó* häviää omille teilleen vasta sitten, kun pieni seurue on näytännön jälkeen siirtynyt aterialle läheiseen baariin, – häviää maksettuaan salaa laskun, jonka summaa hän ei millään ehdolla suostu ottamaan vastaan; hän katoaa mieluummin.”⁴⁶

⁴⁴ 1943, 27. szám, 801. *Szabó Lőrinc, aki magyar és európai.*

⁴⁵ Téves információ: Szabó Lőrinc katonaként sohasem hagyta el az ország területét.

⁴⁶ Nagy Judit fordításában: „Irodalmi körökben Szabó Lőrincet a mai magyar líra vezéralakjának tartják; a tekintélyes kritika nagy költőt lát benne. Ha a költő személye és munkássága valamelyest azonosítható egymással, Szabó Lőrinc személyisége igen meggyőzően támasztja alá a költészetéről írt

Közben a finnországi viszontlátogatás hivatalos előkészítése folytatódik. Erre utal Arvi Kivimaa írásának utolsó mondata is: „Ehkäpä hän valmistaa suomalaisille vierailleen ystäväillisen koston tilaisuuden ensi syksynä Helsingissä.”⁴⁷ Hankiss János pedig már mint államtitkár írja következő hivatalos levelét:⁴⁸

Nagyságos
Szabó Lőrinc úrnak,
író és hírlapíró,
Balatonföldvár.

Budapest, 1943. július hó 7-én.

KEDVES BARÁTOM!

Mint bizonyára tudod, a finn kultúrdelegáció látogatásának viszonzására magyar kultúrdelegáció kiutazása készül s ebbe Téged is tisztelettel felkérlek.

A küldöttség előreláthatólag augusztus 23-án indul s kb. szeptember 8-án érkezik vissza.

Az általam kijelölendő városokban (finn és svéd földön) előadást is méltóztatnál tartani (a delegáció tagjai bizonyos sorrendben felváltva szerepelnek.)

Utazásod és ellátásod költségeit természetesen mi viseljük.

Tekintettel a válaszáadás sürgősségére, nagyon kérlek, légy kegyes irodámmal (Marsovszky Angéla, VKM minisztérium, telefon: 121-164) postafordultával közölni, hogy részt vehetsz-e ebben a küldöttségben s mi lenne előadásod tárgya.

Igaz tisztelettel
őszinte híved:

Hankiss János

kritikákat. Szalamandraszerűen érzékeny intellektuális éberség, megbízható kedvesség, és szinte tudósi lelkiismeretesség a meghatározó vonásai ennek a magas, kissé hajlott férfinak, aki mindig kész tüzesen, de visszafogottan vitatkozni a modern kultúra legfontosabb kérdéseiről. Szabó magyar, de egyben európai is. Fordítói skálája megdöbbentően széles, Spanyolországtól Skandináviáig és Franciaországtól Lengyelorszáig terjed. Szokatlanul nagy szolgálatot tett országa kulturális életének már pusztán versfordítóként is; ez a tolmács szerep azonban másodlagos Szabó munkásságában. Összegyűjtött művei hét kötetből állnak, és legújabb verseiben visszatükröződik a közletről megélt háborús időszak. Mert Szabó Lőrinc fronton szolgáló tisztként vett részt a keleti hadjáratban, és negyvenhárom évétől függetlenül jelenleg is országa hadseregében szolgál. Háborúhoz való viszonyában nincsen pátosz; tapasztalataival az érzékeny modern ember módján vet számot. Mint a goethei iskolát megjárta humanistának, értékrendje azokból az emberi erényekből épül föl, melyek a háború szörnyű megpróbáltatásai közepette talán még egyértelműbben mutatkoznak meg, mint más körülmények között.

Egyik legkedvesebb budapesti emlékem Szabó Lőrinc és otthonának szelleme. Szabó Lőrinc költő-otthona Budapest egyik igéző, zöldövezeti külvárosában, magasan fekszik. A milliós nagyváros innen gesztenye-, bükk-, tölgy- és platánfák végtelen sokasága közül látszik naptól hevített, sokszínű domborműként. A házigazda egész délutánját vendégeinek szánta. Este elkísér bennünket a Nemzeti Színházba, ahol a *Julius Caesar* ünnepi bemutatóját nézzük meg Németh Antal rendezésében. Jó közép-európai szokás szerint a felvonások közötti szünetet a szabad levegőn töltjük; beszélgetve sétálunk a színház körül, ahol a nagyváros forgataga zúgja szünet nélküli dallamát. Szabó Lőrinc csak akkor hagyja ott vendégeit, amikor a kis társaság az előadás után egy közeli bárba tér be vacsorára, – eltűnik, miután titokban kifizette a számlát, melynek összegét semmi szín alatt nem hajlandó elfogadni tőlünk, inkább otthagya bennünket.”

⁴⁷ „De talán alkalmat ad finn vendégeinek a baráti bosszúra majd az ősszel, Helsinkiben.”

⁴⁸ A levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4681/224.

Balatonföldvári dolgozó-nyaralásáról a költő azonnal megírja a jó hírt feleségének:⁴⁹ „Ma jött meg a kultusz meghívása is (Hankiss): finn-svéd út, VIII. 23–IX. 8. – Előadást is kell tartani. Erről még ne szóljunk senkinek.” A feleség örömmel nyugtázza, egyben gyakorlatiasan mindjárt a svéd követre, Matuska-Comáromy Péterre gondol, akinek házában laknak éppen a Volkmann utca 8-ban:⁵⁰ „Örülök a finn-svéd útnak. Talán még Matuska kint lesz. Az asszony hétfőn utazik Koppenhágába.” Hamar megérkezik a jóváhagyó válasz:⁵¹ „A svéd- finn utat említheti Matuskánénak, sőt említse, ha még nem utazott el.”

Szabó Lőrincben az érdeklődés az útra való készülés ihletében tovább munkál. Itt lép be a képbe Helena Kangas, az ösztöndíjas évét Magyarországon töltő turkui újságíró, aki ez alatt az év alatt alakult át fiatal egyetemistából érett asszonnyá: két fényképe tanúsíthatja a különbözést.⁵² A költő – bár az asszony emlékezte szerint futólag találkoztak a követségi teadélutánokon korábban is – akkor figyelhetett fel rá, amikor a delegáció magyarországi tartózkodása idején mindenhová elkíséri Koskenniemit. Emlékezése szerint a Koskenniemi-verseket is hallotta a költő leányának, Gáborjáni Klárának előadásában, tehát a korábbi – februári⁵³ – műsornak ez a részlete megismétlődhetett Koskenniemi magyarországi szereplése idején is. Annak pedig dokumentuma is maradt, hogy ő juttat el Szabó Lőrinc-hez 1943 júniusában egy kis Koskenniemi-kötetet.⁵⁴

Aztán minden füstbe ment. Előbb csak elnapolódott, 1943. augusztus 9-én a Magyar–Finn Társaság céges papírján az ügyvezető alelnök a következőket írja: „Kedves Barátom! A magyar kulturális küldöttség finnországi útjának 1944. májushónapjára [sic!] történt elnapolása miatt a megküldött útleveledet, fényképeket és katonai iratokat mellékelten küldöm meg.”⁵⁵

Aztán még egy békebeli mozzanat: „Wuorimaa Aarne finn követ szívesen látja Szabó Lőrinc urat és feleségét pénteken, január hó 14 n. 19 óraker hangversenyre, utána tea. Smoking. V. K. 268-656 Kelenhegyi-út 20.”⁵⁶ Az ugyanezen hangversenyre szóló meghívót megtaláltam Helena Kangas emlékei között: Zathureczky Ede hegedült, a szép fiatalasszonynak fényképet is dedikált a művész. Ezekben a teaesteken többször találkozik a vendég ösztöndíjas asszonyka és a költő. Személyesen mégis csak hazatérése előtt meri felkeresni a költőt a szerkesztőségben barátnője, a már említett Marjatta társaságában. Ekkor dedikálja – éppen születésnapja dátumát írva – a Wachter Klára készítette ismert fényképét a költő: „Kangas Helenának Szabó Lőrinc 1944 III. 31”, illetőleg az eléje tett *Összes verseit*: „Kangas

⁴⁹ Szabó Lőrinc 1943. július 9-én, pénteken kelt levele: *Harminchat év, i. m.*, 250. sz. levél, 583.

⁵⁰ Szabó Lőrincné 1943. július 10-én délután Budapestről kelt levele: *Harminchat év, i. m.*, 251. sz. levél, 584.

⁵¹ Szabó Lőrinc válasza Balatonföldvarról, 1943. július 12-i levelében: *Harminchat év, i. m.*, 252. sz. levél, 586.

⁵² A tulajdonában lévő két fénykép bemutatja a változást, az utóbbit finn származású barátnője, a finnországi magyar lektor, Weöres Gyula felesége, Marjatta készítette. – A két fénykép megjelent az Új Holnap idézett 1997. szeptemberi számában.

⁵³ Amikor Helena Kangas még nem tartózkodott Magyarországon, tehát azt nem láthatta.

⁵⁴ „Gehrter Herr Szabó! Ich sende Ihnen hiermit das kleine Gedichtbuch von Koskenniemi – und bitte um Entschuldigung, dass ich es erst nun tue. Ich mitfüge auch einige Brotkupongen für die, die Sie uns Finnen gaben dort in Eden Espresso. Ihr Helena Kangas.” A „Budapest 20. 6. 1943.” keltezésű – betűhíven közölt – levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4682/78.

⁵⁵ A teljes levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4684/46.

⁵⁶ A meghívó az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4688/76.

Helénának sok szeretettel és jókívánsággal Szabó Lőrinc Budapest, 1944 március 31.⁵⁷ Búcsúzáskor Szabó Lőrinc kéri az újságírónt, havonta váltsanak levelet, hiszen érdeklődik a finnországi viszonyok iránt. Utazás és egy talán kifejlődő kapcsolat helyett marad a búcsú és a tervezett levelezés egy leendő finnországi találkozás reményében. Az első levélváltásra még sor is kerülhetett. Megérkezik az első részletes beszámoló levél Finnországból, Helena Kangastól:⁵⁸

Turku 12. 7. 1944.

Szabó Lőrinc!

Sok üdvözetet von hier und von mir. Jól vagyok és *nagyon remélek*, hogy Maga is jól van. Ne tessenék túl sokat dolgozni! – Már három hónapja itthon vagyok és magyar nyelvet majdnem elfelejtettem. Lehet hogy mégis most is beszélni tudném egy kicsit, ha lenne itt valaki, kívül beszélni, de irni olyan nehéz. Nem is próbáltam irni leveleket magyarul. Lusta, buta vagyok.

Má beszéltem Koskenniemivel Magyarol és wir haben entschlossen dass ich soll in Valvoja – literarisches Zeitschrift wie Magyar Csillag – von Ihnen schreiben és ő fog einige Gedichte finnül fordítani. Nem tudom mikor a cikk kész van, de a munka nekem nagy öröm. (Wissen Sie, in mein tägliches Arbeits- oder Vergnügungs-! -programm gehört heutzutage immer ein Gedicht von S. L. Ezt nagyon pontosan – genau – fordítani – nur Prosaübersetzung! – is kell.) Vielleicht sollte ich für diesen Artikel etwas genaueres auch von Ihrem curriculum vitae wissen. Ha Maga abból nekem valamit irni wollte, wäre ich sehr dankbar. Es ist doch természetesen nem okvételül notwendig.

A finnek a háboru miatt most se egészen pessimiszták. Lehet hogy buták vagyunk, de mégis hiszünk – glauben wir – a jóságban – an die Güte der Menschen – un solange man glaubt, ist man auch stark, nicht war!

Meine besten Grüsse

Kangas Helena.

Címem:

Helena Kangas,

Uusi Aura szerkesztőség,

Turku, Finnország.

P. S. Küldtem egyszér a cikket Anna-főherzegnőről. Ich hoffe, dass sie es bekommen haben.⁵⁹

Ich warte keinen Antwort!

A levélre egy 390-es szám van ráütve: ugyan melyik cenzúrahivatal nyáladzot-ta rá? És hiába mentegőzik, hogy a válasza igényt sem tart, az megíródott, és – csodák csodája – meg is érkezetett.⁶⁰ Persze rajta egy újabb szám: 135.

⁵⁷ A dedikált fénykép és verskötet Helena Kangas tulajdonában.

⁵⁸ A levél az MTA Könyvtára kéziratárában található: Ms 4682/79. A levél jellege megkívánja, hogy az ékezésben is pontosan kövessem a gépírt szöveget.

⁵⁹ Az emlegetett cikket Helena Kangas nem találta meg.

⁶⁰ A levél eredetije Helena Kangas tulajdonában, a xeroxot róla, kérésemre, Labádi Gizella küldte el. Az autográf javítású levél betűhív szövegét közöljük.

Lorenz Szabó, Schriftsteller, Budapest, II. Volkmann utca 8, – an
Frau Helena Kangas, Redaktion Uusi Aura, Turku, Finnland.

Budapest, den 2-ten August, 1944.

Liebe Helena Kangas!

Heute früh reiste meine Tochter, Klara, nach Salzburg, zu den Sommerkursen des salzburger Musikinstitut's für Ausländer. Sie bekam nämlich ein Stipendium. Ihr Mann reiste mit. Morgen früh fahre ich zum Plattensee, ich habe 2 Wochen Urlaub. Und als ich heute Abends nach Hause kam, fand ich Ihren Brief vom 12. VII. Es freut mich sehr, dass Sie sich meiner erinnern. Deshalb antworte ich gleich. Denn lasse ich heute die Antwort, so bleiben Ihre lieben Zellen gewiss wieder unerwidert. Wie es mit dem vorigen Briefe geschah. Unendlich viel hab ich zu tun, das verdirbt meine Sitten. Doch konnte ich Ihren Artikel über Architerttuatar Anna – schrieb ich gut das Wort „Erzherzogin“? – der Hoheit übergeben: und zwar in Alcsut, wohin sie uns eingeladen hatte für Pfingstensonntag. Da sah ich auch die vielen-vielen Kinder zu gleicher Zeit auf dem Bilde und im Leben. Sie freute sich sehr, zeigte folgenden Tags den Artikel Herrn Wuorima, und bat mich, ihren Dank gelegentlich Ihnen überzugeben. Das tue ich hiemit. Ich sehe aus Ihrem Brief, dass Koskerniemi sich ein wenig noch meiner erinnert: ich lasse ihn herzlichst grüssen! Ich habe Ihr Land wirklich liebgewonnen, und werde nie Ihren Glauben und Ihre einfache Festigkeit vergessen! Neuerdings war ich eines Abends bei Excellenz Wuorima: es ist gut mit Finnen zusammen zu sein. Kaufte letzte Woche ein schönes, grosses Buch: Die Finnische Kunst von Onni Okkonen.⁶¹ Denke viel auch an Arvi Kivimaa. Unser Direktor vom Nemzeti Színház, Antal Németh, ist inzwischen enthoben worden; sein Nachfolger ist Aladár Kovách; das wissen Sie eventuell aus den Zeitungen. Das Leben ist, seit Sie weg sind, ein wenig notwendigerweise härter geworden, neue allgemeinen Sorgen kamen; doch man muss hoffen. Literarisch konnte ich in den letzten Monaten sehr wenig arbeiten, ich bin zu sehr in Anspruch genommen. Die heutigen Erlebnisse sind, leider, zu nichts zu gebrauchen, besonders, wenn man nicht destruktiv wirken will. Ah, ich hasse so sehr alle meine Schwachheiten! Doch sind die Dichter schon meistens so; und sie sollten freie Zeit, viel freie Zeit haben, dass sie das Gefühlte und Gesehene bearbeiten können. Die Zeitschrift Magyar Csillag ist inzwischen eingestellt worden; eine bebilderte Wochenschrift Magyar Tükör erscheint diese Woche zum erstenmal.⁶² bei dieser konnte ich die Rolle des Chefredakteurs nicht übernehmen, da die heutige Zeit keine wirkliche, rege, ständige literische Produktion möglich macht und anderes interessiert mich innerlich nicht. Später, wenn wirs erleben! Jezt am Balaton werde ich aber einiges schreiben, und soll Gedichte von Francis Jammes übersetzen, dies habe ich schon vor einem Jahr einem Verlag versprochen. Machte ich Sie auf die halb-philosophischen Werke vom Ernst Jünger aufmerksam? Lesen Sie etwas von ihm; er ist ein deutscher Hauptmann, zur Zeit wahrscheinlich in Paris, seine Essays sind sehr seltsam und tief, und das Kriegstagebuch 1940:

⁶¹ Onni OKKONEN, *Die finnische Kunst*, Berlin, Wilhelm Limpert Verlag, 1943 (a könyvet Porvooban nyomtatták, Söderström nyomdájában).

⁶² Szabó Lőrinc pontatlanul írja a hetilap címét: Magyar Ünnepe, szépirodalmi és művészeti képes hetilap, Budapest, 1944. augusztus 4-től december 15-ig húsz száma jelent meg; szerkesztői: Vörösvári István és Bágyoni Váró András; munkatársai között vannak: Erdélyi József, Herczeg Ferenc, Kovách Aladár, Mécs László, Sinka István, Szabédi László, Szabó Dezső, Tatay Sándor, Weöres Sándor és természetesen maga Szabó Lőrinc is. (Lakatos Éva és Nagy Csaba szíves közlései.)

„Strassen und Garten“. Übersetzen sollte man das ins Finnische! Besten Dank für Koskenniemi Versprechen für Übersetzung von Gedichten von mir, und auch für Ihre Hilfe. Sie wünschen Lebensdata von mir. Unmöglich so schnell etwas wesentliches mitzuteilen. Bin geboren in Miskolc, Vater Lokomotivführer, lernte im Kollegium zu Debrecen, lebe seit 1918 in Budapest, bin Calvinist, 44 Jahre, habe zwei Kinder. Wünschen Sie es, so werde ich einen Artikel über meine ersten Kindheitserinnerungen schicken, was man eventuell als Feuilleton abdrucken kann – später! Jetzt ist nur der Krieg wichtig. Schreiben Sie, bitte, wie versprochen, jeden Monat; ich werde möglichst antworten. Jetzt schrieben Sie halb ungarisch, halb deutsch: das war sehr witzig und ich sehe daraus, dass Sie noch vollkommen gut einen ungarischen Brief verstehen könnten; dennoch antwortete ich deutsch, so gut es mit geht, denn ich glaube, das verkürzt die Arbeit der Zensur.

Und jetzt leben Sie wohl, liebe Gnädige Frau, Alles Gute wünscht Ihnen und Ihren Landsleuten herzlichst

ihr
Lorenz Szabó

A Weimarban elkezdődött kapcsolattartás a magyar költő és finn társai között megszakadt. Koskenniemi már nem fordítja le Szabó Lőrinc versét, a prózai portré sem készül el a finnek számára a magyar költőről. A finn írók azután éltek tovább életüket. Szabó Lőrincre pedig – éppen a weimari kapcsolatok miatt is – sok megpróbáltatás szakadt. Mégis, mind Koskenniemi lefordított versei, mind Helena Kangas utolsó levele mintha majd a *Tücsökzene* legbizakodóbb soraiban⁶³ visszhangzana tovább:

mert hiszek benned, jóság, türelem,
hiszek benned, isteni értelem, –
hiszek benned, szabadság, szeretet,
s hiszem, hogy győztök, tiszta fegyverek.

Nem hiába utal a *Napló* Finnországra és Kangas Helenára: a magyar költő számára a háború után egy másfajta út lehetőségét villanthatták fel. Legalábbis vágyakozásában.

Kabdebó Lóránt

⁶³ A gályarabok szobra = *Tücsökzene*, 110.